

TARİHİ SİNOP KALESİ CEZAEVİ

Doç. Dr. Cevdet Yılmaz

*19 Mayıs Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü,
Samsun,*

cyilmaz@omu.edu.tr

GİRİŞ

- Yeryüzünde birçok kent sadece kendine ait olan bazı özellikleri ile dikkat çekerler. Bunlardan çok azı hapishanesi ile tanınmıştır ve Sinop dünyada hapishanesi ile tanınan şehirlerin başında gelir. İlgi çekici olan ise, büyük bir cezaevine sahip olan bu şehrin insanların, sahip oldukları bu hapishaneye hiç düşmemiş masum ve suçsuz kişilerden oluşmasıdır. Örneğin 1950 yılında Sinop kent merkezinin nüfusu, cezaevindeki yaklaşık 500 mahkûm ile birlikte 5.780 kişidir. Nüfusunun % 10'unu azıllı mahkûmların oluşturduğu dünyada kaç tane sessiz ve kendi halinde bir şehir vardır?
- Bu araştırmada Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi (daha çok bilinen adıyla Sinop Hapishanesi) coğrafi bakış açısı ile ele alınmıştır. Çalışmada esas olarak Sinop şehrinin kuruluş yeri özellikleri ve bunun cezaevi ile ilişkisi, Sinop Kalesi'nin zamanla nasıl cezaevine dönüştüğü gibi özellikler üzerinde durulmuştur.

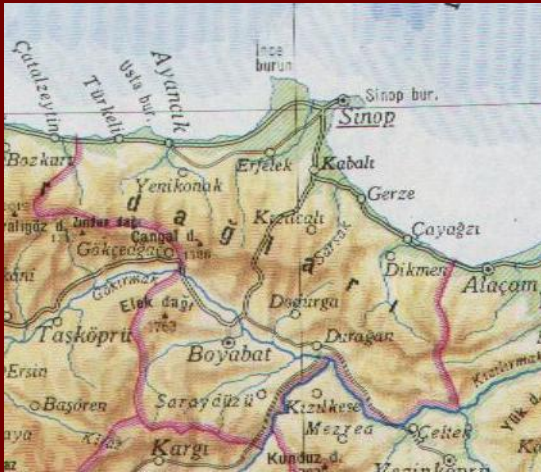
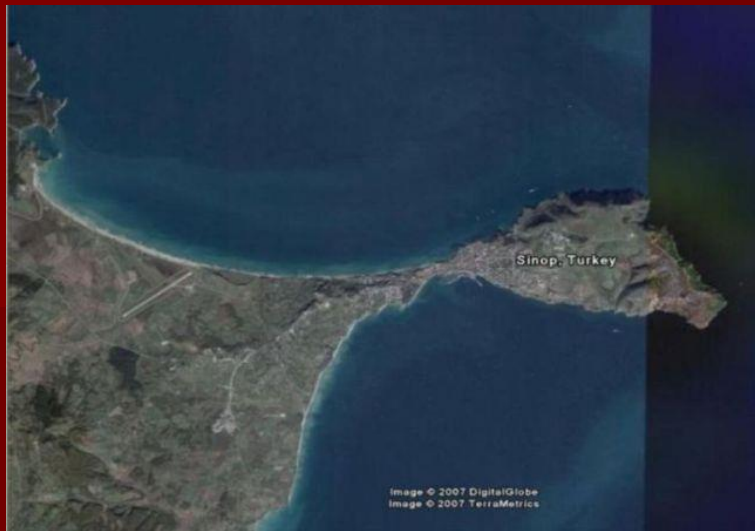

1. SİNOP ŞEHİRİ

1.1. Kuruluş yeri

- Sinop şehri, Türkiye'nin kuzeyinde, Sinop Yarımadası'nın doğusunda Boztepe Yarımadası ile ana karanın kesiştiği, en dar yeri 300 m genişlikte olan 1,5 km uzunluğundaki, denizden 15-20 m yükseklikteki tombolo (berzah) üzerine kurulmuştur. Çevrede bulunan zengin arkeolojik kalıntılar buranın, Karadeniz'in en mahfuz (korunaklı ve güvenli) doğal limanı olması nedeniyle, tarihin çok eski zamanlarından beri iskâna açık olduğunu göstermektedir.

- Boztepe Yarımadası'nın güneyinde yer alan ve hâkim kuzey rüzgârlarına kapalı olan iç liman çoğunlukla sakin olması nedeniyle "Ak Deniz" adıyla anılmıştır. Tarih boyunca işlek bir liman olan ve 19. Yüzyıla kadar tamamen ayakta duran tersane faaliyeti de bu kesimde gerçekleşmiştir. Ayrıca Sinop sahip olduğu bu doğal liman özelliği ile tarihi devirlerin başlangıcından 19. Yüzyıl sonlarına kadar süren, Anadolu'nun iç kısımlarından Karadeniz'e ulaşan kervan yolları için de önemli bir ticaret üssü vazifesi görmüştür.

1.2. Tarihsel geçmiş

- Yapılan kazı ve araştırma sonuçlarına göre yörenin iskân tarihi günümüzden yaklaşık 5000 yıl öncesine, Kalkolitik çağa kadar uzanmaktadır. Sinop şehri ise ilk olarak M.Ö. 7. Yüzyıl ortalarında Milet kolonisi olarak kurulmuş, Antik çağlarda Karadeniz'in en önemli kentlerinden biri olmuştur. M.Ö.30-M.S. 395 yılları arasında Roma İmparatorluğu'na, bu tarihten sonra da Bizans hâkimiyetine geçmiş, 1214'te Anadolu Selçuklu Sultanı I.İzzettin Keykavus tarafından Selçuklu topraklarına dâhil edilmiştir. 1261-1461 tarihleri arasında sırasıyla Pervaneoğulları, Candaroğulları ve İsfendi-yaroğulları beylikleri elinde kalan şehir daha sonra, 1461'de Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır.
- 19. Yüzyıl sonlarında çoğunluğu Müslüman olan yaklaşık 10.000 nüfusu ile Kastamonu'ya bağlı bir sancak olan Sinop 1924'te il, Sinop şehri de bu ilin merkezi olmuştur. Nüfusu 1927'de 5006 iken, 1950'de 5780, 1990'da 25.537 ve 2007'de 34.755'e ulaşmıştır.

EXPERIENCE

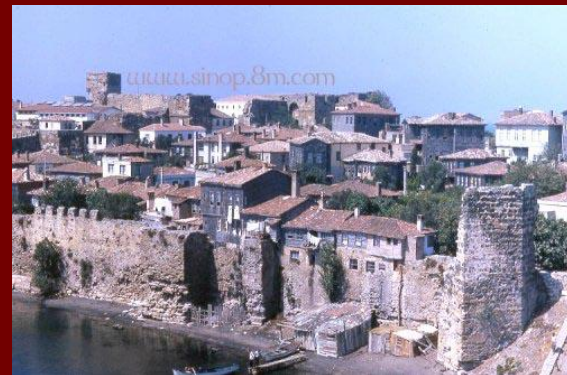
Courtesy of Altı İhsan Gökçen

1854'te yapılan bir gravürde Sinop'un Boztepe'den görünüşü (üstte solda). 1930'lu yıllarda Sinop (üstte sağda). Eski Sinop Cezaevi'nin bazı binaları Sinop Kalesi'nin burçları arasına yapılmış (altta). / An engraving dating from 1854 showing Sinop from Boztepe hill (above left). Sinop in the 1930s (above right). Some of the buildings of the former Sinop Prison were constructed between the castle towers (below).

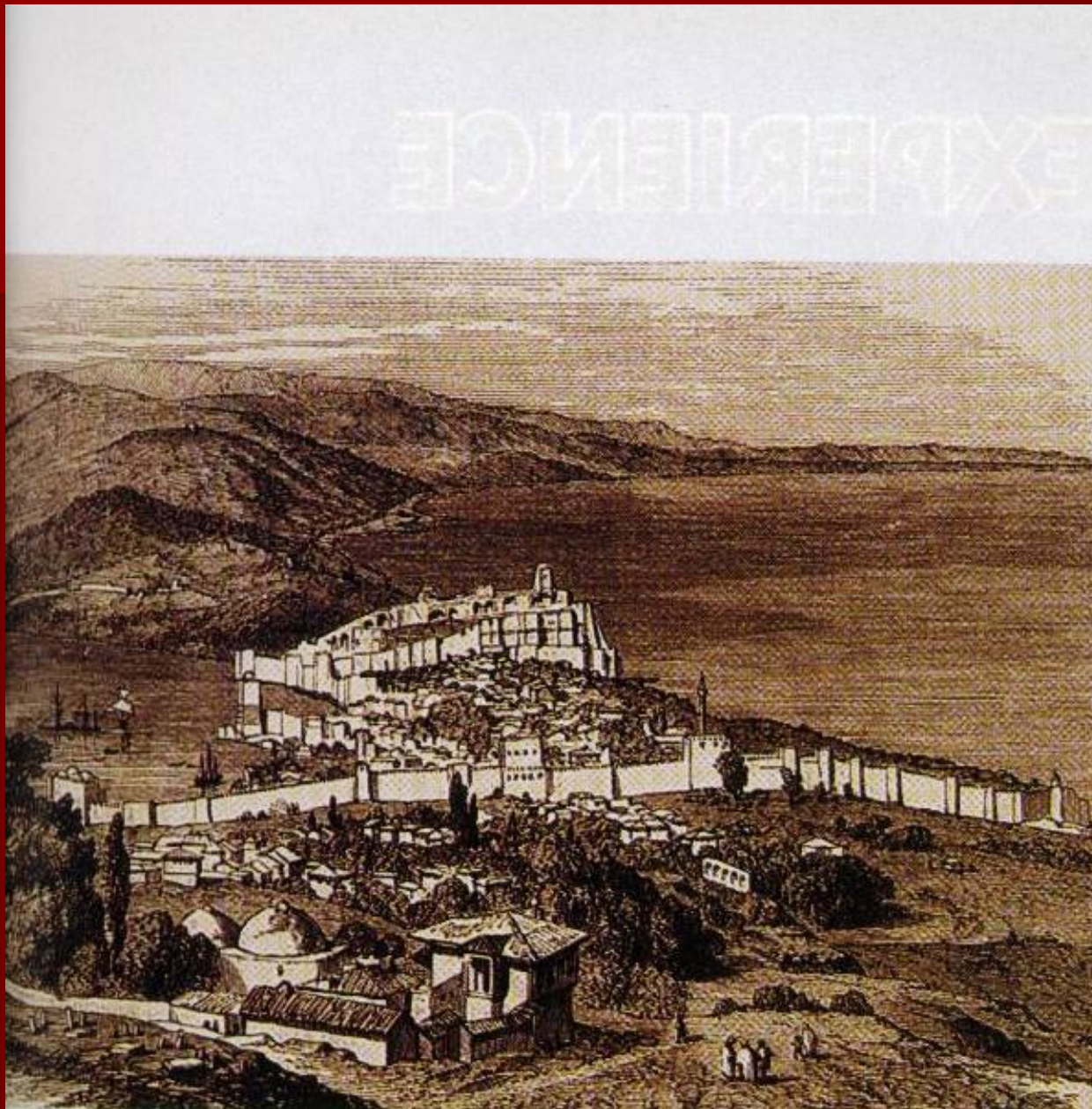

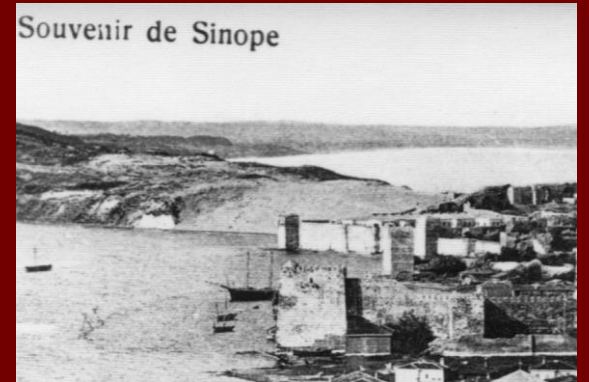

2. SİNOP KALESİ

- Sinop Kalesi'nin ilk ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklar kalenin yapımını Hititlere kadar indiriyorsa da bu durum kesinlik kazanamamıştır. Çeşitli kaynaklarda belirtildiğine göre, M.Ö. 72 yılında Pontus Kralı IV. Mithridates Sinop'ta mabet, tiyatro, gimnasium ve saray yaptırmış, şehrin çevresini de surlarla çevirmiştir. Sonraki dönemlerde Sinop Kalesi Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devirlerinde bazı ekler yapılarak hem büyütülmüş, hem de bakım ve onarımı yapılarak bugüne ulaşması sağlanmıştır.
- İç Kale olarak adlandırılan ve içinde hapishanenin bulunduğu saha ise 1214'te Sinop'u zapteden Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus tarafından, limanı kontrol amacıyla sefere katılan komutanların da katkıları ile ana kalenin kuzeyden güneye inen dik bir surla kesilmesiyle meydana getirilmiş ve 11 adet burç ile desteklenmiştir.

Souvenir de Sinope

3. SİNOP KALESİ CEZAEVİ (SİNOP HAPİSHANESİ)

3.1. Mimari Özellikleri

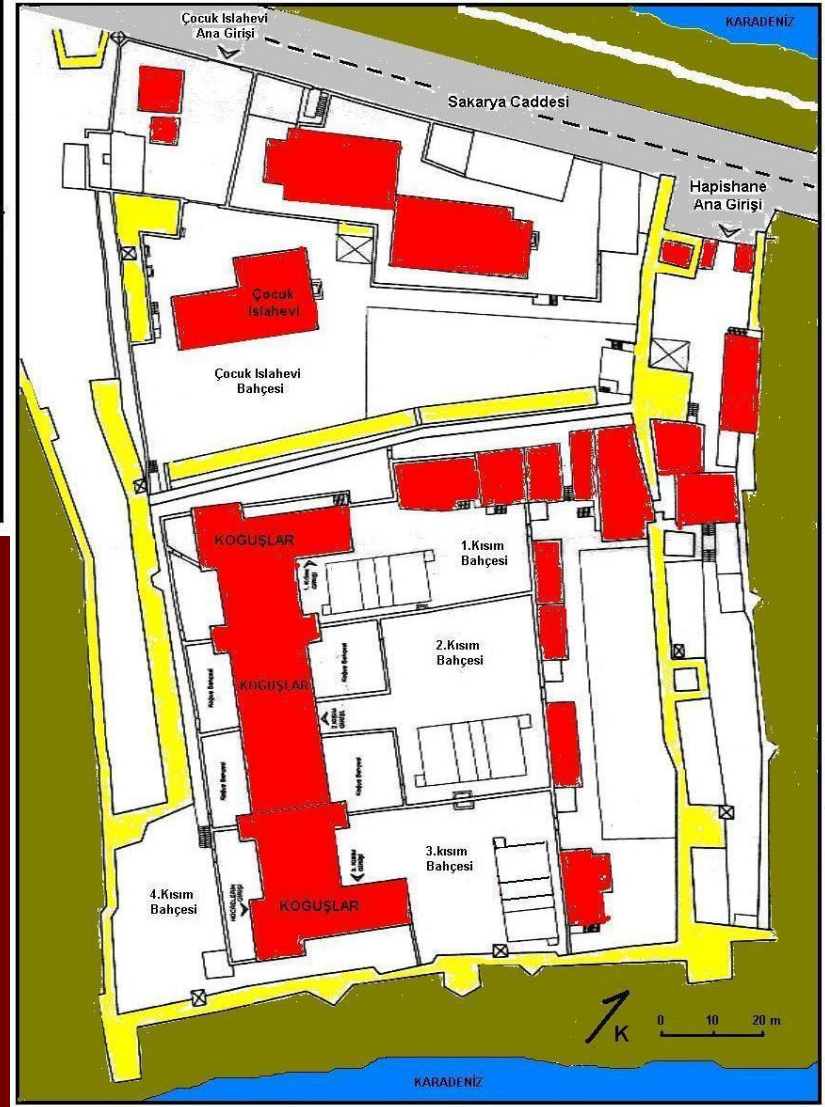
- Hapishane iki katlı, U planlı, kesme taştan, KB ve GB köşelerinde dışa taşkın doğu ve batı cephelerinde orta kısmı sınırlayan çıkıntıları ile gayet asimetrik ve tüm cepheleri sık yerleştirilmiş pencerelere sahip bir yapıdır. Hücrelerin yer aldığı güneydeki bodrum katı dışında zemin + 1 kat olarak koridorlara açılan koğuş sistemine göre düzenlenmiştir. İnşaatta kesme taş ve tuğla kullanılmıştır. Bol pencereli büyük koğuşlu olarak yapılmıştır. Doğu cephesinde avluya açılan yapı 28 adet kovuşa sahiptir.
- Cezaevinin, duvarla ikiye ayrılan İç Kale'nin kuzeyindeki bölmede, 1939 yılında 2 katlı ve 9 koğuşlu, ikinci bir taş bina yapılmıştır. Çocuk Cezaevi olarak kullanılan bu binanın mimarisi, eskisine uygundur. Bu yapının da kuzeyinde müşahede (gözlem) hücrelerinin yer aldığı 2 katlı bir yapı mevcuttur. Her üç yapı mimari bakımdan bir bütünlük arz etmektedir.

KARADENİZ

DIŞ LİMAN

SİNOP
CEZAEVİ

İÇ LİMAN

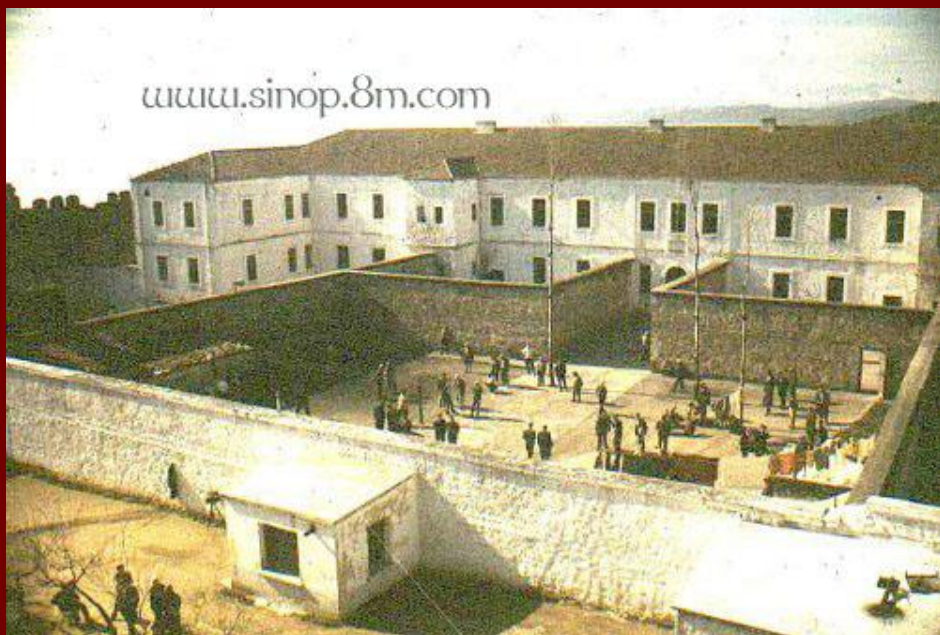

3.2. Hapishane Olarak Kullanımı

- Tarihi kayıtlarda Sinop Kalesi içinde bulunan ve 1214`te Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus tarafından tersane olarak yaptırılan İç Kale`nin, 16. Yüzyıl`dan (1568`den) itibaren zaman zaman zindan olarak kullanıldığına dair bilgiler vardır. Nitekim Sinop`u 1640 yılında ziyaret eden *Evliya Çelebi* kale içindeki cezaevi ile ilgili olarak izlenimlerini şöyle anlatmıştır: "*Büyük ve korkunç bir kaledir. 300 demir kapısı, dev gibi gardiyanları, kolları demir parmaklıklara bağlı ve her birinin bıyığından 10 adam asılır nice azılı mahkûmları vardır. Burçlarında gardiyanlar ejderha gibi dolaşır. Tanrı korusun, oradan mahkûm kaçtırmak değil, kuş bile uçurtmazlar*".
- 18.Yüzyıl'a gelindiğinde Sinop'ta sadece kale değil, Sinop şehrinin kendisi de kalebentliğe mahkûm edilenlerin en önemli sürgün yerlerinden biri olmuş, bir diğer ifade ile şehrin bizzat kendisi cezaevi görevi üstlenmiştir.

- Osmanlı'da Tanzimat döneminden itibaren Avrupa'nın da baskısı ile zindanlardan cezaevine geçiş süreci Sinop'ta da yaşanmış, burası da zaman içinde çeşitli iyileştirmelerle günümüze ulaşmıştır. Tarihi cezaevi 1979 yılında mahkûmların isyanı sonucu bir yangın geçirmiştir. Nihayet 1996 yılında "Sinop E-Tipi Kapalı Cezaevi"nin yapılmasıyla, Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi 06 Aralık 1997 tarihinde boşaltılmış, bu eski cezaevindeki hükümlü ve tutuklular yeni cezaevine taşınarak eski bina kültürel amaçlı değerlendirilmek üzere 02 Ağustos 1999 tarihinde Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir.

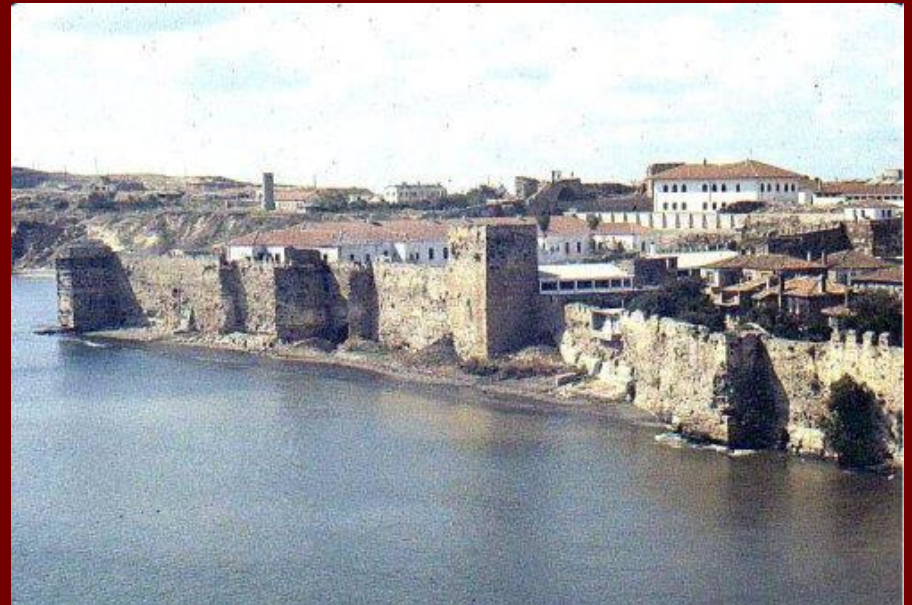
3.3. Hapishaneyi Meşhur Yapan Sebepler

- Sinop hapishanesinin kuruluş yerinden kaynaklanan bazı hususiyetler ile bizzat cezaevinin kendisi onun kaçılması imkânsız bir yer olarak şöhret kazanmasını sağlamıştır. Burayı, ABD’de San Fransisco yakınlarındaki bir ada üzerinde bulunan ve birçok filme konu olan ünlü Alcatraz hapishanesine benzeterek, “Anadolu’nun Alcatraz”ı olarak tanımlayanlar da vardır. Sinop Cezaevi’ni "girilir, ama çıkılmaz" yapan bu şöhretin temelinde cezaevi ve onun bulunduğu yerin, başka birçok faktör yanında, fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri önemli rol oynamıştır.

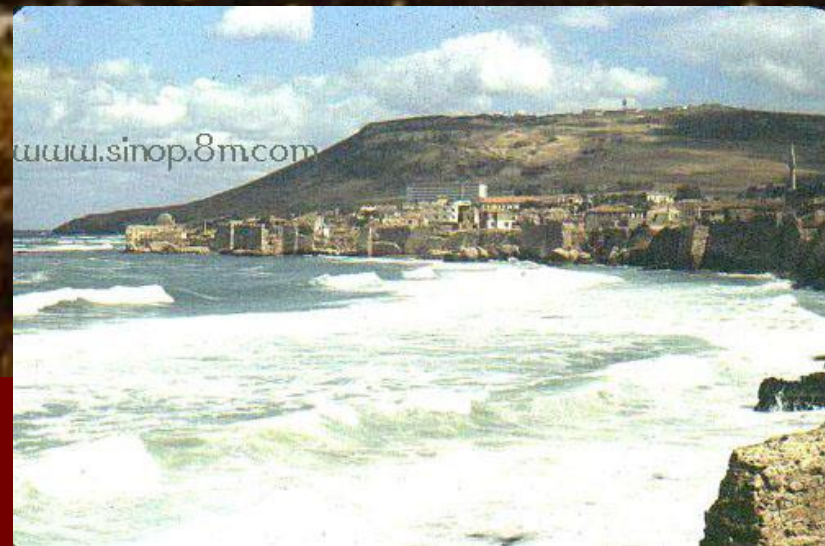
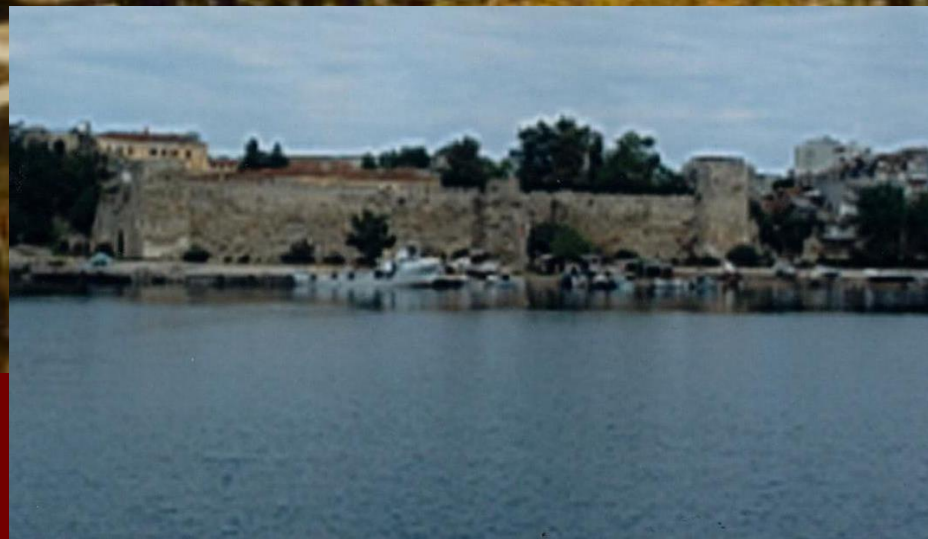
Alcatraz

3.3.1. Sinop'un konumundan kaynaklanan sebepler

- Sinop şehri doğu-batı doğrultulu Boztepe Yarımadası'nın ana kara ile birleştiği kesimde kurulmuştur. Şehrin denize bakan kuzey kıyıları Karadeniz'in hâkim kuzey rüzgârlarına açık olduğu için gemilerin güvenli bir şekilde yanaşmasına imkân vermezken, güneyde kalan iç liman (Ak Liman) gemilerin kolaylıkla kıyıya yanaşmasını sağlayan ideal derinliği ve fırtınalı havalarda sağladığı güvenli bir liman olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu özellik sadece ticaret gemilerinin değil, İstanbul'dan mahkûm getiren gemilerin de kolaylıkla limana yanaşmasına ve limanın hemen kenarında bulunan hapishaneye mahkûmların yine güvenli bir şekilde transferini mümkün kılıyordu. Karadeniz'de böylesine doğal limana sahip olmayan yerlerde mahkûm getiren gemilerin fırtınalı havalarda deniz sakinleşene kadar açıkta beklemeleri ve bu nedenle tahliyenin gecikmesi gemide isyan dâhil türlü problemlerin çıkmasına neden olabilirdi. Sinop Cezaevi'nin bu şekilde güvenli bir limanda bulunması ona ayrı bir üstünlük sağlamıştır.

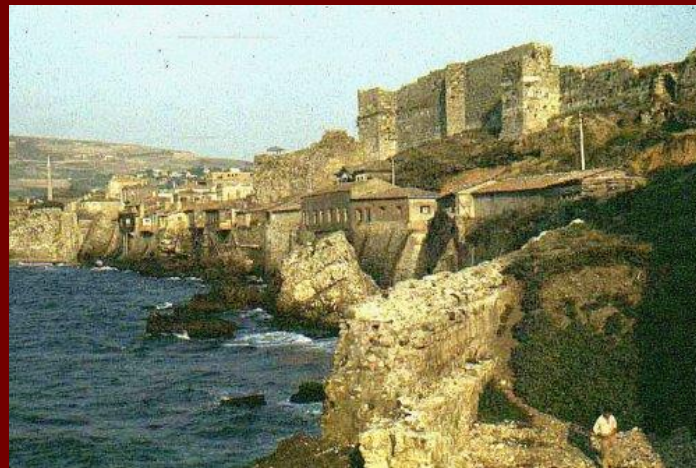
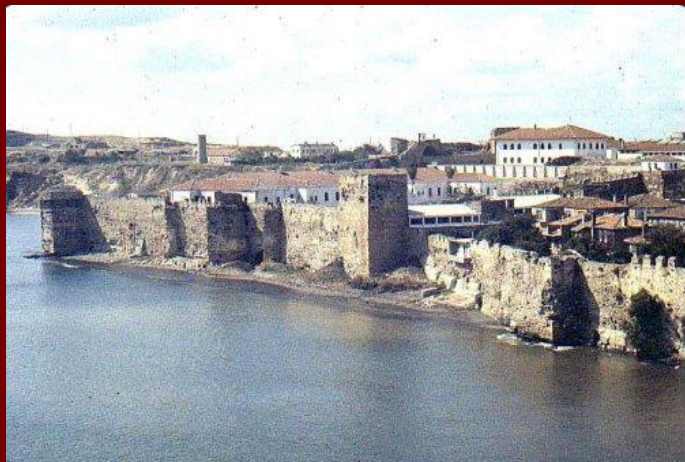

3.3.2. Cezaevinin konumundan kaynaklanan sebepler

- Sinop Cezaevi İç Kale içinde yer almaktadır. Cezaevinden kaçmak isteyen birisi önce İç Kale'nin yüksek duvarlarını, bu duvarlar üzerinde nöbet tutan ve devriye gezen güvenlikçileri geçmek, sonra aşağı atlamak ve tekrar Dış Kale'yi geçmek zorundadır. 1900'lü yılların başlarına kadar Dış Kale'nin kapısı akşamları kapanır, sabahları açılırdı. Böylece şehre giriş çıkış kontrol altındaydı. Kale içinde kale olan Sinop Cezaevinden kaçış bu nedenle imkânsızdır ve bu imkânsızlık Sinop Cezaevi'ni mahkûmların korkulu rüyası yapmıştır.

4. CEZAEVİNDE KALAN ÜNLÜLER VE ONLARIN KALEMİNDEN SİNOP HAPİSHANESİ

- II.Meşrutiyet'le birlikte cezaevinin kapıları siyasi mahkûmlara da açılmış, İstanbul'dan çok sayıda siyasî mahkûm Sinop'a gönderilmiştir. Osmanlı-Türk devlet, siyaset ve edebiyat adamlarından birçok ünlü kişi hayatlarının bir kısmını burada geçirmişlerdir. *Kırım Hanı Devlet Giray* başta olmak üzere, Refik Halit Karay, Mustafa Suphi, Ahmet Bedevî Kuran, Refik Cevat Ulunay, Hüseyin Hilmi, Burhan Felek, Osman Cemal Kaygılı, Sabahattin Ali, Kerim Korcan, Osman Deniz, Zekeriya Sertel bunlardan bazılarıdır.

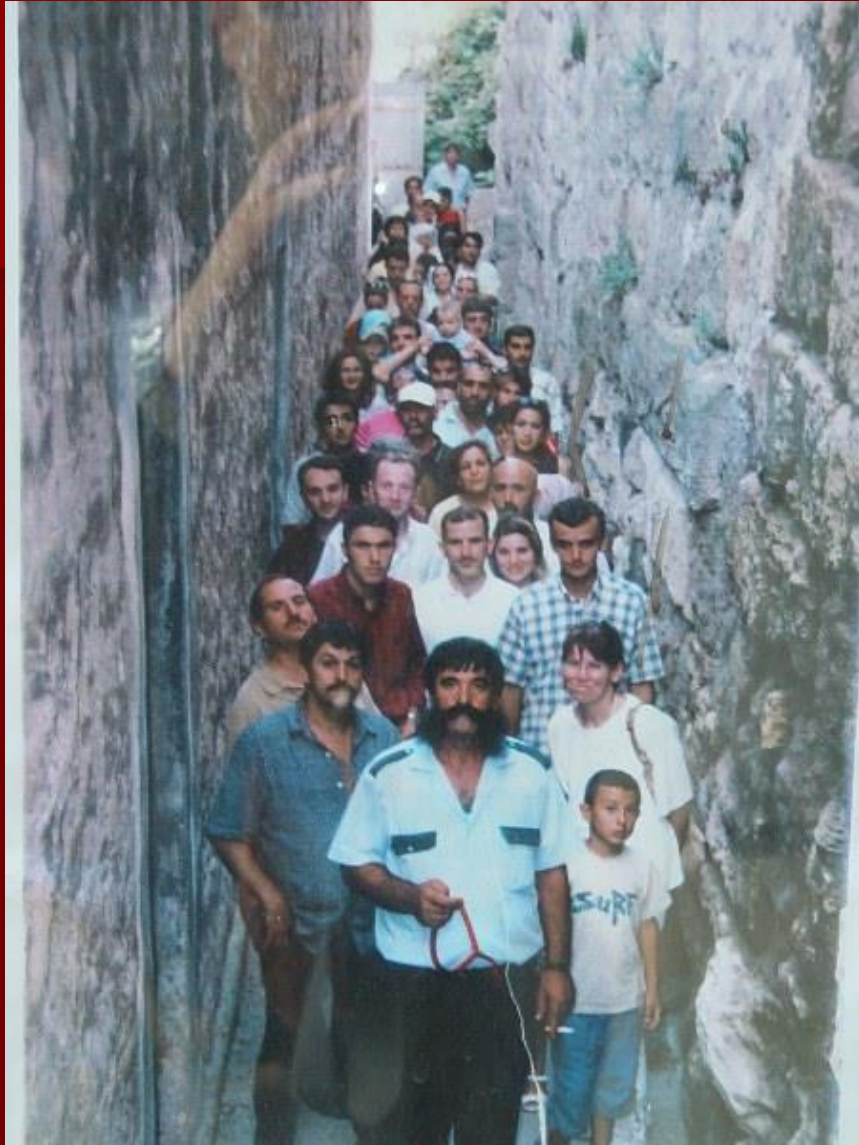

- Sabahattin Ali "Aldırma Gönül" ve "Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz" başlıklı şiirlerini ve "*Duvar*" isimli öyküsünü burada yazmıştır. Refik Halid Karay'ın "*Memleket Hikâyeleri*" adlı kitabında yer alan "Şaka" adlı öyküsü de 1915 Sinop'unda geçer. Ahmet Bedevi Kuran'ın Sinop Cezaevi ile ilgili anıları "*Meşrutiyet Zamanının Fizanı Sinop...*" diye başlar. 1913 yılında Sinop'a sürülen Refii Cevad "*Sayıllı Fırtınalar*" adlı romanında bir af sonucu Sinop Cezaevi'nden çıkanlara yer vermiştir. Kerim KORCAN "*İdamlıklar*" adlı öykü kitabında Sinop'un ve cezaevinin fiziksel koşullarına değinmiş, bu bağlamda daha çok idam mahkûmlarının dışarıdaki ve içerdeki yaşantıları ile psikolojik durumları üzerinde durmuştur. Korcan ayrıca, daha sonra filme de çekilen "*Tatar Ramazan*" isimli öykü ile konusu Sinop Cezaevinde geçen "*Linç*" adlı romanını da burada yazmıştır.

5. TURİSTİK ÖNEMİ VE BUGÜNKÜ KULLANIM DURUMU

- Kaçmanın imkânsız olduğu bu cezaevinde, geçen yüzyılın başında güzel bir uygulama başlatılmıştır. Mahkûmlara el sanatları öğretilmiş ve marangozluk, kuyumculuk ve oymacılık gibi sanatlarla mahkûmlar üretime yöneltilmiştir. Böylece üretilen eşyalar dışarıya satıldığı gibi, mahkûmlar da el emeklerinin karşılığını alarak bir miktar da olsa ek kazanç temin etmişlerdir. Cezaevinde yapılan özellikle boncuk işlemleri Sinop'un tanıtımında da önemli katkı yapmıştır.
- Cezaevinin Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilmesinin ardından ziyaretçisi her yıl artmış, 2007 yılı itibarıyla 150.000 kişiye ulaşmıştır. Cezaevine olan bu ilgi film yapımcılarının da dikkatini çekmiş, "*Pardon*" ve "*Fırat*" isimli filmler ile "*Köpek*" dizisinin bazı bölümleri burada çekilmiştir. Halen televizyonlarda gösterimde olan "***Parmaklıklar Ardında***" isimli dizi filmin çekimleri ise devam etmektedir. Özellikle bu son dizi, gerek film setini ziyaret eden meraklılar vasıtası ile gerekse film sahnelerinin arka planında Sinop'un tarihi ve doğal çekiciliklerini göstermesi nedeniyle Sinop'un tanıtımına katkısı büyük olmaktadır.

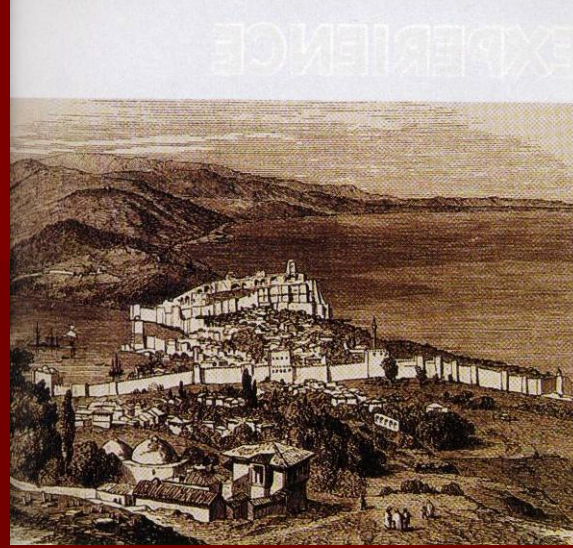
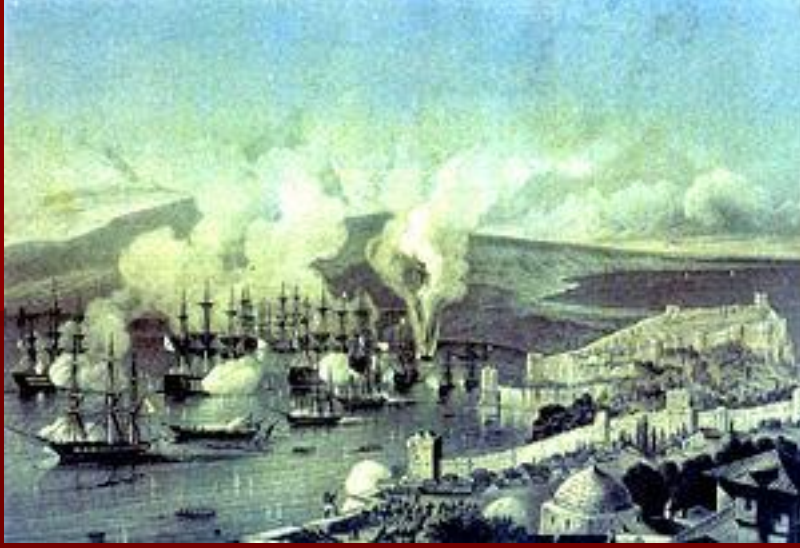

SONUÇ

- Sinop şehri coğrafi şartlardan kaynaklanan konumu ve sahip olduğu doğal limanı sayesinde, zaman zaman önemi artıp azalmakla birlikte, tarih boyunca Karadeniz’de önemli bir merkez olmuş, çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. 1853 Rus baskınına kadar Karadeniz’in en önemli liman kentlerinden biri iken, gerek tersanelerin bombalanması sonucu savaşın getirdiği yıkım, gerekse, dünya ticaret yollarının değişmesi ve Karadeniz’in öneminin azalması ile önemi giderek azalmıştır. 20.Yüzyılın başlarından itibaren de kervan yollarının yerini karayollarının alması sonucu, anayollara uzakta, sapada kalan bir şehir olarak sahip olduğu doğal limana rağmen geri kalmış küçük bir şehir olarak günümüze ulaşmıştır. Sinop’un geçen zaman içinde herhangi bir alanda kayda değer bir gelişme gösterememesi onun tarihi kalesi ve bu kale içinde bulunan cezaevi ile meşhur olmasını sağlamış, Anadolu’nun belki bu en sakin şehri, azılı mahkûmların korkulu rüyası olan hapishanesi yüzünden, olduğundan çok farklı bir şekilde algılanmıştır.
- Tarihi Sinop Kalesi Cezaevi eski mahkûmların yeni cezaevine nakledilmeleri ile temizlenerek ziyarete açılmış, halen Sinop şehrinin en çok gezilen yerlerinden biri haline gelmiştir. Bugünkü mevcut durumu itibarıyla geçmişin izleri tamamen silinmiş olduğu için ziyaretçiler hayal kırıklığı yaşasa da bu cezaevi Sinop’un sembolü olmuştur.

İlginiz ve sabrınız için teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

